

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Таран Олени Вікторівни
на дисертаційне дослідження
Яковчука Івана Володимировича на тему «Розслідування
зловживання впливом», підготовленого на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми розслідування зловживання впливом зумовлена кількома ключовими факторами сучасного суспільно-правового розвитку. По-перше, зростання корупційних проявів у владних структурах та бізнес-середовищі створює необхідність удосконалення механізмів протидії таким злочинам. По-друге, складність кваліфікації та доказування фактів зловживання впливом створює практичні проблеми для правоохоронних органів та судової системи.

Особливої важливості набуває дослідження в контексті євроінтеграційних процесів України, оскільки боротьба з корупцією є одним із ключових критеріїв членства в ЄС. Недосконалість існуючої нормативної бази та правозастосовної практики гальмує ефективне розслідування таких злочинів.

Крім того, розвиток цифрових технологій та нових форм економічної діяльності породжує нові способи зловживання впливом, що потребує адаптації традиційних підходів до розслідування. Актуальність теми підтверджується також статистикою злочинності та аналізом судової практики, які свідчать про зростання кількості проваджень даної категорії та необхідність підвищення ефективності їх розслідування.

Вказані та інші обставини обумовили актуальність теми дисертації Яковчука Івана Володимировича.

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, що рецензоване дисертаційне дослідження є актуальним та засноване на комплексному аналізі чинного законодавства, літературних джерел, слідчої та судової практики, і спрямованої на забезпечення ефективності розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень.

Актуальність дослідження аргументується й тим, що обрана тема пов'язана із виконанням завдань, визначених у **наукових програмах, темах та планах**. Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126), Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції на період до 2026 року, (розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 11 червня 2020 року № 454), а також основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Теоретичні висновки, положення та практичні пропозиції, розроблені автором, характеризуються науковою обґрунтованістю та логічною аргументованістю. З методологічної перспективи дисертаційна робота ґрунтується на комплексному застосуванні різноманітних загальнонаукових та спеціальних юридичних методів дослідження, що дозволило адекватно врахувати особливості об'єкта, предмета та цільових орієнтирів наукового пошуку. Автором обрані методологічні підходи реалізовані у роботі системно та взаємопов'язано, з належним рівнем коректності, що гарантувало досягнення необхідної повноти, неупередженості та надійності отриманих наукових результатів.

Окремої уваги заслуговує здійснений автором огляд наукового доробку та дисертаційних досліджень за тематикою роботи, що свідчить про урахування існуючих векторів розвитку у національному та зарубіжному правовому

врегулюванні і практичній діяльності стосовно специфіки розслідування означеної категорії кримінальних правопорушень.

Дисертант використав належні емпіричні джерела: результати вивчення 76 кримінальних проваджень; зведені дані анкетування 30 детективів Бюро економічної безпеки України, 20 детективів Національного антикорупційного бюро, 15 детективів Державного бюро розслідувань та 150 співробітників Національної поліції України (97 слідчих та 53 оперуповноважених) у Київській, Львівській, Одеській, Рівненській, Хмельницькій областях і місті Києві; статистичні й аналітичні дані Офісу Генерального прокурора, МВС України, Державної судової адміністрації України (звіти та узагальнення Верховного Суду, роз'яснення Конституційного Суду України); матеріали Агентства з розшуку та менеджменту активів (ARMA); міжнародних інституцій (Європейський Суд з прав людини (ЄСПЛ), Європейський центр захисту прав людини (EHRAC), а також медійна публіцистика й результати багаторічного вивчення слідчої та судової практики на підставі значного досвіду роботи автора в правозахисній та правозастосовній сферах.

Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено у десяти наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, п'ять – у збірниках тез науково–практичних конференцій та круглих столів. Структура та зміст публікацій відповідають встановленим вимогам.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Результатам дисертаційного дослідження характерний належний ступінь наукової новизни, який визначається тим, що на основі ґрунтовного вивчення законодавства, наукових праць, слідчої, судової та експертної практики, сформовано теоретичні та практичні засади криміналістичної методики

розслідування методики розслідування зловживання впливом. У роботі обґрунтовано низку нових положень, висновків і рекомендацій.

Так, у дисертації:

– розроблено наукові основи розслідування зловживання впливом, які ґрунтуються на опрацюванні положень криміналістики, кримінального процесу, оперативно–розшукової діяльності, кримінального права, а також антикорупційного законодавства й правозастосовної практики правоохоронних інституцій та об’єднані в науковий продукт і практичний інструментарій, що містить побудову описової моделі й розроблених на її основі рекомендацій з досудового розслідування, предмет якої визначається криміналістичною характеристикою, зміст охоплює пошуково–пізнавальні процеси, що впливають із тактичних завдань, а напрям і послідовність процесуальних дій обумовлені слідчою ситуацією початкового етапу розслідування;

– обґрунтовано важливість встановлення зв’язків між основними елементами криміналістичної характеристики зловживання впливом (предмет протиправного посягання; спосіб учинення кримінального правопорушення; типова «слідова» картина; характеристика особи правопорушника), на основі чого виокремлена специфіка розслідування таких кримінальних правопорушень;

– систематизовані типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування зловживання впливом з урахуванням суб’єкта зловживання впливом, способу вчинення кримінального правопорушення, можливого зв’язку зловживання впливом з іншими кримінальними правопорушеннями, відомостей про предмет кримінального правопорушення та джерела отримання інформації про зловживання впливом;

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у шести наукових публікаціях, які відображають всі розділи дослідження та його основні положення. Таким чином, що наукові положення, висновки і рекомендації є

обґрунтованими, об'єктивними, достовірними та містять елементи наукової новизни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження характеризується належним рівнем теоретичної та емпіричної аргументації. Автор демонструє розуміння проблематики, спираючись на комплексний аналіз чинного законодавства, слідчої та судової практики.

Теоретичні положення роботи базуються на ґрунтовному дослідженні доктринальних джерел. Автор критично аналізує існуючі підходи, виявляє дискусійні питання та формулює власну наукову позицію щодо ключових аспектів досліджуваної проблематики.

Емпіричну основу дослідження становить аналіз значного масиву практичного матеріалу, включаючи судові рішення, статистичні дані правоохоронних органів та результати анкетування практичних працівників. Це забезпечує достовірність та практичну значущість сформульованих висновків.

Слід відзначити методологічну обґрунтованість дослідження. Автор послідовно застосовує системний підхід, поєднуючи загальнонаукові методи (аналіз, синтез, порівняння) із спеціально-юридичними (формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий). Така методологічна різноманітність дозволяє всебічно розкрити досліджувану проблематику.

Рекомендації автора характеризуються конкретністю та практичною спрямованістю. Вони ґрунтуються на виявлених недоліках чинного правового регулювання та правозастосовної практики, що підтверджує їх обґрунтованість та актуальність для удосконалення розслідування зловживанню впливом. Сформульовані пропозиції мають чітку аргументацію та супроводжуються обґрунтуванням їх доцільності та можливості практичної реалізації.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації впроваджено та може бути використано у:

– практичній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України та Бюро економічної безпеки України – під час проведення занять в системі службової підготовки, семінарів, нарад, а також під час підготовки листів–роз’яснень до органів досудового розслідування територіальних органів Національної поліції України, що сприятиме вдосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України;

– освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень» під час підготовки навчально–методичних та дидактичних матеріалів, а також під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності. Структура дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам. Вона структурована і складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Дисертація виконана державною мовою.

Анотація українською та англійською мовами містить основні тези дослідження, перелік публікацій.

Перший розділ «Теоретичні засади розслідування зловживання впливом» розкриває зміст криміналістичної характеристики зловживання впливом, основними елементами якої є: предмет протиправного посягання; спосіб учинення кримінального правопорушення; типова слідова картина; характеристика особи правопорушника. Надана характеристика способів учинення зловживання впливом, обґрунтовано положення щодо розуміння слідової картини, характеристика особи, яка вчиняє зловживання впливом.

Автором сформульовано зміст криміналістичної характеристики зловживання впливом як комплексу науково-практичних відомостей, що дозволяють відмежувати цей вид злочинної діяльності від інших корупційних правопорушень. Характеристика охоплює специфічні ознаки діянь, пов'язаних

із використанням особою свого авторитету, особистих якостей, соціальних зв'язків чи неординарних здібностей для впливу на процес прийняття рішень уповноваженими суб'єктами або їхню поведінку. Розроблена концепція слугує теоретичним підґрунтям для формування алгоритму процесуальних дій, спрямованих на всебічне та об'єктивне з'ясування обставин вчинення таких кримінальних правопорушень. Практичне значення криміналістичної характеристики полягає у створенні інструментарію для оцінки слідчих ситуацій та визначення оптимальних напрямів досудового розслідування з урахуванням специфіки досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

У другому розділі «Початковий етап розслідування зловживання впливом» визначено, що ініціювання досудового розслідування ґрунтується на виявленні фактів, які вказують на можливе вчинення злочину через різні джерела інформації, включаючи заяви громадян, службову діяльність правоохоронців та медіаповідомлення, з обов'язковою попередньою кваліфікацією діяння. Систематизовано типові обставини, що підлягають встановленню у провадженнях про зловживання впливом. Розроблено рекомендації щодо організаційних заходів слідчого на початковому етапі розслідування, проаналізовано характерні слідчі ситуації та шляхи їх розв'язання. Обґрунтовано критерії типізації слідчих ситуацій за суб'єктом, способом вчинення, зв'язком з іншими злочинами та джерелами інформації. Визначено основні форми співпраці слідчих та оперативних працівників, включаючи виконання доручень та створення СОГ, підкреслено роль Інтерполу у міжнародній співпраці з розслідування корупційних злочинів.

У третьому розділі «Проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування зловживання впливом» проаналізовано тактичні аспекти проведення оглядів місць події та документів при розслідуванні зловживання впливом. Автор систематизував об'єкти огляду, виявив типові недоліки їх проведення та обґрунтував доцільність використання сучасних техніко-криміналістичних засобів для підвищення ефективності цієї слідчої (розшукової) дії.

Розроблено практичні рекомендації щодо тактики обшуку як засобу отримання та перевірки доказів. Конкретизовано перелік документів та предметів, що підлягають вилученню: посадові інструкції, установчі документи, матеріали контролюючих органів, грошові кошти злочинного походження тощо.

Визначено організаційно-тактичні особливості допитів різних категорій учасників процесу. Автором класифіковано типових свідків за чотирма групами: заявники, колеги, родичі та інші обізнані особи. Особливу увагу приділено конфліктним ситуаціям допиту підозрюваного, запропоновано тактичні прийоми емоційного та логічного впливу.

Обґрунтовано необхідність використання спеціальних знань через призначення різних видів судових експертиз. Виявлено основні недоліки експертної практики: нечітке розуміння предмета експертизи слідчими, некоректне формулювання питань, неповне використання експертних можливостей та постановка питань поза межами компетенції експерта.

Загальні висновки дисертаційного дослідження характеризуються логічною обґрунтованістю та практичною спрямованістю. Автор систематизував теоретичні положення, узагальнив результати емпіричного аналізу та сформулював конкретні пропозиції щодо методики розслідування зловживання впливом, що підтверджує досягнення поставленої мети дослідження.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. На с. 21 у рубриці «Наукова новизна отриманих результатів» зазначено, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним дослідженням теоретичних і практичних засад розслідування зловживання впливом в контексті чинного кримінального процесуального законодавства й актуальної слідчої та судової практики, зокрема, в умовах воєнного стану. На думку

рецензента, у цій рубриці, у цій частині роботи окремо варто було б зазначити які саме особливості розслідування зловживання впливом в умовах воєнного стану визначаються автором.

2. У якості запитання, а не зауваження, хотілося б дізнатися думку дисертанта, чому він не виокремлює обстановку зловживання впливом як самостійну складову криміналістичної характеристики, адже цей елемент має виражену специфіку.

3. Підрозділ 2.1. «Початок досудового розслідування та обставини, що підлягають встановленню», на думку рецензента, дещо переобтяжений процесуальними аспектами. Натомість краще було б зосередитися на криміналістичному підході.

Утім, зазначені зауваження не зменшують позитивного враження від рецензованої наукової праці.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація відповідає принципам академічної доброчесності, демонструє належний рівень оригінальності, коректне цитування джерел згідно з встановленими стандартами.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Яковчука Івана Володимировича на тему «Розслідування зловживання впливом», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, оригінальним науковим дослідженням.

Робота характеризується науковою новизною, що підтверджується оригінальними теоретичними положеннями та практичними рекомендаціями, теоретичною обґрунтованістю висновків, практичною значущістю для удосконалення правозастосовної діяльності та методологічною коректністю дослідження.

Структура дисертації логічно побудована, обсяг відповідає встановленим параметрам, оформлення здійснено згідно з діючими вимогами, зміст розкриває заявлену тематику на належному науковому рівні. Якість виконаного

дослідження, його актуальність та отримані результати підтверджують готовність роботи до публічного захисту.

Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор Яковчук Іван Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент –
Завідувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

Олена ТАРАН

Фирма завідувача

